

Атаманенко А.Є.

Методологічні засади біоісторіографічних досліджень

Вивчення наукового доробку окремих дослідників сьогодні стає одним із пріоритетних напрямків розвитку історії історичної науки, що пов'язане з цілим рядом причин. По-перше, такий інтерес викликаний тим загальним процесом антропологізації історико-наукового пізнання, який на перше місце в дослідженні історії науки ставить суб'єкт пізнавальної діяльності – постать історика, що, в свою чергу, пов'язане зі сприйняттям історії науки як складової частини історії культури, в якій творчість окремих особистостей є вагомою складовою частиною загального процесу. По-друге, вивчення історії науки як історії розвитку окремих історичних концепцій неможливе без вивчення творчого доробку їх носіїв.

Персонологічні (персональні) та біоісторіографічні дослідження мають низку специфічних рис, які визначають особливості методології та методики їх проведення. На наш погляд, терміни “персонологічний” та “біоісторіографічний” у більшості випадків повинні сприйматись як синоніми, тому що в центрі подібних досліджень знаходиться творча особистість – історик-дослідник, вивчення діяльності якого неможливе без урахування великої кількості важливих для подібного дослідження елементів, у першу чергу, наукової біографії та творчого доробку з урахуванням всіх його аспектів.

У персонологічних (персональних, біоісторіографічних) роботах важливе місце посідає відтворення наукової біографії історика, яка може бути вміщена в окремий розділ (1) або вплетена в опис творчості вченого (2), що, на думку А.В.Санцевича (3), є найбільшим досягненням і відповідає принципу історизму.

При цьому принципи історизму, об'єктивності та науковості, орієнтації на загальнолюдські моральні цінності є методологічною основою дослідження, бо лише тоді стає можливим визначити теоретичні, філософські та концептуальні погляди історика в динаміці та розвитку.

Створення наукової біографії вченого пов'язане з розв'язанням ряду важливих питань і тому є певною методологічною проблемою, яка також значною мірою пов'язана з проблемою наявності достатньої кількості історіографічних джерел. У кожному конкретному дослідженні його автор має врахувати всі наявні джерела, але їх кількість та репрезентативність для кожного дослідження є індивідуальною. Тому, за слушною думкою В.Муравйова, проблема відбору джерел в історіографічному дослідженні постає як формування їх системи, заданої, з одного боку, характером, метою та завданнями дослідження, з другого боку – визначається об'єктивним станом джерельної бази (4).

Велике значення для історіографічного дослідження як джерело мають твори історика – як друковані, так і рукописні, бо на думку М.Карамзіна: “Творець всегда изображается в творении и часто против своей воли” (5). При цьому, на наш погляд, не можна надавати перевагу якомусь одному з різновидів цього історіографічного джерела – рукописному або друкованому. Кожен із них є важливим, тому що лише їх поєднання дозволяє зробити всебічний аналіз концептуальних, конкретно-історичних та суспільно-політичних поглядів їх автора. Друковані твори важливі тим, що історична концепція, за справедливим визначенням А.М.Сахарова (6), починає “жити” в науці з моменту її оприлюднення в друкованій або усній формі. Тому видання твору сприяє її поширенню.

У той же час важливими є й рукописи творів, тому що вони можуть містити матеріал, вилучений цензурою або з інших причин, маргіналії тощо. Крім того, неопубліковані праці, не видані в силу певних причин, також є цінним історіографічним джерелом. Проведення порівняльного текстологічного аналізу рукописів із друкованими варіантами дає можливість більш адекватно виявити погляди автора. При цьому неопублікований твір, як і будь-яке інше джерело, вимагає критики. За слушною думкою С.С.Ілізарова, структура джерельної бази має відповідати структурі дослідження, що обумовлює необхідність введення поняття “опорної групи джерел” (7). Для більшості біоісторіографічних досліджень у пер-

шу чергу таку опорну групу джерел складають твори історика, епістолярії, джерела, які подають оцінку його творчості сучасниками та наступниками. Опорна група джерел для створення наукової біографії є, звичайно, ширшою, що дає підстави для виділення в цій групі окремих підгруп.

Враховуючи те, що проблеми історіографічних досліджень сьогодні тісно пов'язані з інтересом до особистості в науці, а це, в свою чергу, надає рис культурології, психології, естетики історіографічному дослідженню, можна відзначити зростання ролі історіографічних джерел особистого характеру, які б розкривали внутрішній світ історика, а саме спогадів, приватного листування, щоденників тощо. При цьому джерела можуть походити не тільки від "героя" біографії, а й від інших осіб. Такі джерела часто містять інформацію, яка дає можливість зрозуміти мотиви діяльності історика, співвіднести плани (як творчі, так і особисті) та ступінь їх виконання, отримати відомості про події в його житті тощо. Звичайно, до подібних джерел, як і до решти, потрібно підходити критично. Велике значення для вивчення життєвого шляху історика можуть мати також джерела службового характеру, документи урядових установ та організацій або листи зі службовою інформацією від урядових осіб.

На нашу думку, в історіографічному дослідженні велику роль відіграють також джерела, які ніби не мають відношення безпосередньо до творчості історика, і, зазвичай, не включаються дослідниками до поняття "історіографічні джерела". Йдеться про той матеріал, що характеризує суспільно-політичні обставини життя історика та його творчості: листування, що містить пануючі ідеї стану, до якого належав вчений, або чий інтереси відзеркалились у його творах, політичні трактати, промови, звернення тощо. Використання подібних джерел допомагає повніше відновити обставини творчості історика, виявити можливі впливи на процес формування його поглядів. Відмова від аналізу цієї групи джерел саме з такої точки зору була б неприпустимою помилкою, яка б збіднила уявлення дослідника про історика.

Подібне значення мають також джерела, що висвітлюють особливості існування мікросоціуму вченого на різних етапах його життя. Деякі дослідники при цьому надають перевагу джерелам, які сприяють висвітленню дитячих та юнацьких років історика, коли закладались основи особистості (8). Надання такої переваги не є правомірним, тому що протягом життя людина не залишається незмінною. Відбувається еволюція її поглядів, вдосконалення методів роботи, зміна або розширення наукових інтересів та зацікавлень тощо. Певною мірою ці процеси пов'язані зі змінами мікро- та макросоціуму.

З буттям макросоціуму, на нашу думку, пов'язана й проблема ментальностей, яка прийшла в українську науку з французької школи "Анналів" і знайшла відлуння в творчості канадського історика українського походження П.Магочія (9), українських дослідників В.В.Кравченка (10) та І.І.Колесника (11) у вигляді концепції численних лояльностей та взаємовиключних свідомостей.

З проблемою буття макросоціуму, з одного боку, та з проблемою визначення унікально-особистого внеску історика в процес розвитку історичної науки, з іншого (12), пов'язане використання в якості історіографічного джерела творів інших істориків – попередників, сучасників та наступників "героя" дослідження, у тому числі й тих, які працювали в інших національних науках (наприклад, російській, польській). Використання порівняльного аналізу названих джерел поруч із конкретним аналізом творів історика допоможе розв'язати ряд проблем історіографічного дослідження, сформульованих М.П.Ковальським:

1) вивчення стану розвитку тогочасної науки, що, можливо, наштовхнуло "героя" дослідження звернутись до певної проблематики;

2) виявлення професійного рівня історика, визначення відповідності стану науки, його методики використання джерел та ефективності застосування методів їх аналізу;

3) визначення ступеня реалізації потенційних творчих можливостей історика;

4) встановлення місця історика в тогочасному історіографічному процесі, включаючи взаємозв'язки, взаємовпливи та взаємозалежність творів різних авторів (13).

Звичайно, розв'язання останньої проблеми не може бути категоричним, що пояснюється її складністю, на чому зупинимося нижче.

Отже, спробуємо згрупувати джерела, на яких може базуватися будь-яке історіографічне дослідження, виходячи з їх видової належності та інформативних можливостей. Стосовно класифікації цих джерел, не можна не погодитись із думкою відомого російського дослідника Л.М.Пушкарьова, що схема, відпрацьована вітчизняним джерелознавством, може застосовуватись і до історіографічних джерел, які є специфічною частиною історичних джерел (14). При цьому необхідно пам'ятати про особливості джерельної бази конкретного історіографічного дослідження. Вони залежать від великої кількості чинників, серед яких – віддаленість від нашого часу, особливості умов існування тогочасного суспільства, рівень збереженості джерел тощо.

При традиційному поділі джерел на типи за способом кодування інформації джерельна база історіографічного дослідження представлена письмовими джерелами, іконографічним матеріалом, фото- та фотодокументами, спогадами тощо.

Письмові джерела, у свою чергу, можна поділити на дві групи: ті, що створені істориком і ті, що стосуються його життя та наукової діяльності. До першої групи належать: 1) опубліковані наукові + 4) матеріали особистого характеру (епістолярії, спогади тощо); 5) маргіналії історика на рукописах та опублікованих працях. До другої групи – 1) рецензії на твори, посилання на них та згадки про них у працях інших дослідників; 2) роботи біографічного плану про історика з точки зору оцінки значення творів для розвитку науки; 3) некрологи; 4) матеріали, що характеризують обставини життя та творчості історика (листи до нього та про нього, спогади тощо); 5) історичні твори інших авторів, що використовуються для порівняльного аналізу; 6) матеріали державних (урядових) установ, включаючи листи службо-

вого характеру від посадових осіб; 6) матеріали, що характеризують загальноісторичні обставини життя та творчості історика.

Біоісторіографічне дослідження можна розцінювати як розв'язання комплексу наукознавчих проблем, серед яких, на наш погляд, найважливішими можна вважати:

1) визначення унікально-особистого внеску історика у розвиток науки у порівнянні з творами попередників та сучасників;

2) створення наукової біографії історика.

Розв'язання їх можливе лише як синтез. У свою чергу, для розв'язання проблеми визначення унікально-особистого внеску історика, на нашу думку, можна застосувати теоретичні підходи та аспекти вивчення історіографічної спадщини, на чому наголошував М.П.Ковальський, а саме:

- виявлення та вивчення теоретичних, філософських та концептуальних поглядів і засад істориків у динаміці та розвитку;

- визначення рівня наявності потенційних творчих можливостей істориків і ступінь їх реалізації;

- виявлення джерельної бази досліджень істориків, оцінка її всебічності, автентичності, репрезентативності і ступінь впровадження раніше невідомих джерел до наукового обігу (тобто сприяння історіографічному засвоєнню потенційної джерельної бази);

- визначення професійного рівня досліджень (ефективність застосування спеціальних історичних дисциплін та результатів їх використання);

- виявлення наукових історіографічних стилів, їх особливостей та типології;

- розгляд і аналіз наукової історіографічної спадщини в динаміці;

- установлення місця істориків у сучасному історіографічному процесі як у локальних, так і в широких масштабах тощо (15).

Близькі за змістом завдання певною мірою стосуються і проблеми наукової біографії, але до них додаються аспекти, пов'язані з такими поняттями, як “характерні риси особистості історика”, “особливості сприйняття та відзеркалення в творчості явищ минулого та сучасного”, “своєрідність психологічного

го складу” (16). До складових обох проблем можна віднести і визначення ступеня кооперації вчених (колективної творчості), де під кооперацією (колективною творчістю) потрібно розуміти дослідження спільної проблематики, не пов’язані між собою в часі та просторі (17).

Близькою до вищеназваної є й проблема використання праць попередників як історіографічного джерела, зразка методики дослідження тощо. Цю проблему та ряд інших, не менш важливих, детально розглянула в своїй важливій статті “Историографическое изучение исторических работ” відома радянська дослідниця М.В.Нечкіна, зауваживши, що єдиною правильною постановкою питання для розв’язання цієї проблеми буде психологічна (18). Дослідниця застерігала від поспішних висновків про запозичення при наявності в двох творах однакових думок, тим більше, якщо ці твори написані в різний час. На її думку, може мати місце випадковий збіг. Тому перше, ніж розмірковувати над запозиченням, потрібно довести, що історик дійсно був знайомий із твором попередника, хоча і це ще не доводить факту запозичення. Єдиним шляхом розв’язання цієї проблеми може бути застосування текстуального зіставлення (19), що сьогодні досить активно використовується дослідниками (20). Щодо впливів, то важливо пам’ятати про можливість протилежного впливу – коли наступник не погоджується з системою попередника та застосовує в своєму дослідженні іншу (21). Проблема наступності в розвитку науки є актуальною ще й тому, що те, що досягнуте наукою раніше, не зникає без сліду, а живе в нових внутрішньонаукових зв’язках, постає в новому світлі, займає нове місце у процесі пізнання минулого (22).

З вищеназваними проблемами пов’язані й питання оцінки історика як філософа історії та, водночас, визначення міри практичного застосування ним висловлених філософських ідей, тому що, на думку М.В.Нечкіної, практична діяльність історика далеко не завжди збігається з його історіософськими поглядами (23). Тому перед істориком науки постає завдання визначення міри їх співвідношення. Одним із шляхів розв’язання цієї проблеми є виз-

начення конкретних методів дослідження, застосованих ученим.

Шляхи вирішення багатьох проблем біоісторіографічного дослідження пов’язані з застосуванням міждисциплінарної та загальнонаукової методології, а також власне історичних методів. Серед загальнонаукових важливими є метод типологізації, класифікації (систематизації), тому що просте нагромадження фактів ще не створює наукового пізнання (24). Всі вони, у тому числі історіографічні факти, вимагають осмислення, яке й відбувається через застосування цих методів. При цьому важливим є використання в дослідженні методологічних принципів: 1) необхідності тлумачення фактів; 2) комплексності вивчення фактів, коли, на думку Д.С.Лихачова, важливі не стільки окремі факти, скільки їх сполучення, системи (25). Загальнонаукові методи конкретного та логічного аналізу та синтезу дають можливість з’ясування вищезначених питань.

Більшість біоісторіографічних досліджень вимагає застосування міждисциплінарних методів, пов’язаних із такими науковими категоріями, як психологія науки, філософія науки, соціальні функції науки тощо. Російські дослідники В.П.Карцев, М.Г.Ярошевський визнають необхідність застосування так званого принципу трьохаспектності дослідження, коли його побудова відбувається в системі трьох основних координат: логіко-науковій, особистісно-психологічній та соціально-психологічній (26). Саме це поєднання дає можливість створити найповнішу картину в історіографічному дослідженні. Всі ці аспекти тісно пов’язані між собою, що надає принципову перевагу наукознавчому синтезу в застосуванні їх у біоісторіографічних роботах.

Перший, логіко-науковий аспект, який традиційно пов’язаний з логіко-методологічним аналізом мислення, в історії науки набуває також значення аналізу предметно-логічних зв’язків у цілому. На застосуванні цього принципу засноване дослідження таких аспектів проблеми, як виявлення категоріального апарату історика, так званої категоріальної сітки, його історичної концепції, поглядів, методики, а також логіко-науковий аналіз епохи,

в якій жив “герой” дослідження, включаючи рівень розвитку науки, філософії, суспільно-політичного життя.

Особистісно-психологічний та соціально-психологічний аспекти більшою мірою пов’язані з психологією науки, яка, на думку В.П.Карцева, є поняттям більш широким, ніж поняття “психологія наукової творчості”, бо передбачає вихід за рамки безпосередньої наукової діяльності історика (27). Відповідно, в біоісторіографічному дослідженні стає можливим застосування наукових категорій психології разом із такими категоріями історії науки як: “колективність наукового дослідження” (28), “наукове спілкування” (29), “категоріальний стрій” (30), “роль учителя” (31), “стиль мислення” (32). При цьому тут використання названих психологічних категорій певною мірою відрізнятиметься від суто психологічних досліджень. Наприклад, як зазначив М.Г.Ярошевський, поняття внутрішньої мотивації діяльності вченого запозичено з психології, але в наукознавчому контексті воно набуває нового змістового відтінку, оскільки поняття внутрішньої мотивації стосовно діяльності вченого означає, що ця діяльність детермінується логікою розробки проблеми (33).

Особистісно-психологічний аспект, який пов’язаний із вивченням психології наукової діяльності, є більш наближеним до поняття “психологія творчості” в культурологічному розумінні, тому тут можна провести певні паралелі з творчими біографіями представників мистецтва та літератури, музики тощо, коли дослідник їх творчості намагається з’ясувати “стимул” (“поштовх”) до діяльності, пошуку нових мистецьких ідей, ступінь дотримання існуючого художнього стилю тощо. У цьому контексті наукові категорії психології є найбільш наближеними до наукових категорій історії науки.

Соціально-психологічний аспект зумовлюється тим, що наука є соціально-детермінованою системою. Він також передбачає застосування методів психологічного дослідження і включає вивчення зв’язків вченого, що пов’язане, на нашу думку, з категоріями “науково-

го співтовариства”, “мікросоціуму вченого”, “колективності наукового дослідження”, “суспільної ситуації”, “суспільної думки”, “соціального замовлення” тощо.

Частину категорій психології можна віднести до двох аспектів. Так, категорія “стиль мислення” може бути віднесена як до особистісно-психологічного, так і до соціально-психологічного аспектів, тому що її можна застосувати як і до індивідуума-історика, так і до наукового соціуму взагалі. Тобто, під “стилем мислення” можна розуміти як загальну методологічну установку, яка визначає шляхи розв’язання виникаючих проблем, так і певне бачення світу, що впливає на сам вибір проблем, на їх постановку. “Бачення світу” органічно пов’язане з певною філософською картиною світу, із світоглядом і, далі, з певною понятійною сіткою в науці, за допомогою якої здійснюється пізнання світу (34). У той же час дослідження пізнавальних стилів дозволило встановити, що вони є фундаментальними особистісними характеристиками (35). Категорія “понятійний (категоріальний) стрій” також застосовується в контексті двох аспектів: логіко-наукового та особистісно-психологічного, тому що характеризує категоріальну (понятійну) сітку (систему), властиву конкретному досліднику.

Соціально-психологічний аспект біоісторіографічного дослідження пов’язаний також із проблемами: 1) відповідності наукової творчості суспільним потребам, тобто, актуальності теми дослідження; 2) сприйняття творів історика суспільством (як спеціалістами, так і широким загалом); 3) поширеності твору в суспільстві та його окремих станах (прошарках); 4) відповідності змісту твору тогочасним суспільним ідеям; 5) співвідношення методів із тогочасною методикою історичного дослідження; 6) ставлення до джерел тощо.

Ми не вважаємо застарілою думку Б.Г.Могилюницького про тісний взаємозв’язок розвитку науки з суспільно-політичною думкою відповідної епохи і що саме тут особливо рельєфно проявляється зв’язок історії з політикою та ідеологією суспільства (36). Саме тому зміст твору, його історична концепція відповідають

ідеологічним засадам певної частини суспільства. Зрозуміло, що цей фактор впливає на оцінку твору представниками різних суспільних кіл. Сприйняття твору може бути різним також з боку науковців та широкого читачького загалу, на чому наголошувала ще М.В.Нечкіна (37).

Така розбіжність, на нашу думку, пов'язана з різницею оціночних підходів (критеріїв) до твору. Науковий критерій передбачає відповідність застосованих методів рівню розвитку науки того часу. Читач оцінить твір, у першу чергу, з точки зору літературних переваг останнього, доступного та цікавого викладу матеріалу, відповідності своїм потребам. Тому подібна розбіжність може дати підстави для висновку про відповідність твору потребам суспільства та рівню розвитку науки.

Як зазначалось вище, персонологічні (персональні, біоісторіографічні) дослідження базуються на застосуванні також власне історичних методів, таких, як хронологічний, метод періодизації (діахронний), порівняльно-історичний тощо. Поєднання хронологічного та діахронного методів сприяє створенню наукової біографії історика, в якій події життя, наукова творчість розглянуті в часовій послідовності, визначені головні та другорядні події та твори, на ґрунті чого може бути зроблена спроба визначити основні періоди життєвого та творчого шляху історика.

Отже, застосування цих методів підводить дослідника до досить складної проблеми в історичному та історіографічному дослідженні – проблеми періодизації. У біоісторіографічному дослідженні, яке має свої специфічні аспекти, розв'язання цієї проблеми ускладнюється ще більше, що пов'язане з проблемою визначення критеріїв періодизації.

Автор цієї студії на підставі аналізу біоісторіографічних праць попередників зробив спробу визначити такі критерії, внаслідок чого прийшов до наступних висновків. По-перше, більшість авторів персонологічних (персональних, біоісторіографічних) творів взагалі не розділяють творчий шлях історика на окремі періоди (38). По-друге, для частини дослідників критерієм є якісні зміни в житті історика (зміна суспільно-політичної ситуації в країні, переїзд

на нове місце проживання, зміна місця роботи тощо), які були досить тривалими (39). Але і в цьому випадку виникають певні складнощі з визначенням періодів творчості, тому що подібні якісні зміни не завжди позначаються на наукових зацікавленнях історика. У той же час подібні зміни можуть не відповідати змінам у творчому процесі. По-третє, критерієм може слугувати тематика та кількість опублікованих праць або джерельних публікацій, тоді можливим стає визначення періодів творчості історика за допомогою використання кількісних методів в історіографічних дослідженнях, зокрема, контент-аналізу (40). По-четверте, критерієм періодизації може слугувати аналіз змін у застосовуваній істориком методиці дослідження (41). Цей критерій є найрезультативнішим у тих біоісторіографічних працях, де біографія розглядається в тісному зв'язку з аналізом творчості. Часто в подібних дослідженнях власне біографія відіграє дещо другорядне значення.

Таким чином, критерій періодизації залежить від ряду чинників, які є визначальними при аналізі життєвого та творчого шляху конкретного історика. Крім того, незалежно від обраного критерію, досліднику важливо пам'ятати зауваження російського історика А.М.Сахарова про те, що завжди знайдуться якісь елементи, які не вкладуться в схему періодизації, будуть нею “розрізані” (42).

У біоісторіографічних дослідженнях застосування порівняльно-історичного методу пов'язане з розв'язанням таких завдань, як виявлення того нового, що вніс історик своєю творчістю в процес розвитку науки, відображення в його творах загальнонаукових проблем та пошуки шляхів їх розв'язання, відповідність його методів дослідження та методики опрацювання джерел тогочасному рівню розвитку науки. Крім того, застосування цього методу дає можливість простежити еволюцію поглядів та зміни в методиці, а також впливи та взаємовпливи творів історика з творами інших авторів тощо.

Застосування порівняльно-історичного методу передбачає використання конкретного та логічного аналізу в історіографічному дослі-

дженні, що також пов'язане з різномірним підходом до науки – на предметному та теоретичному рівні. Враховуючи те, що в історичних працях висвітлення історичних подій здійснюється через призму світогляду історика, тобто, за влучним виразом Є.М.Жукова, відбувається лише інтерпретація історичного факту (43), конкретний аналіз фактичного матеріалу, наведеного в праці, оціночних та інших висловлювань історика, визначених ним пріоритетів дає підставу для висновків про його суспільно-політичні та історичні погляди.

У свою чергу, біоісторіографічне дослідження, як і будь-яке інше історичне, створюється з точки зору сучасної історичної науки, і тому виникає питання “діалогу культур”, яке пов'язане із проблемою міри заглиблення в реальність певного історичного періоду історика – нашого сучасника, ступеня розуміння ним відповідних семіотичних систем, до яких належить зміст “категоріальної сітки” історика минулого часу, використанні останнім методи тощо. Подібний суб'єктивний підхід може зумовити той момент, що сучасний дослідник буде звертати увагу в першу чергу на те, що йому бачиться важливим у минулому з точки зору його світогляду та наукового методу. Як зазначав академік В.І.Вернадський, кожне покоління дослідників науки переписує історію науки наново, і не тому, що змінюються запаси наших знань. У минулому науки вони знаходять ті ідеї та методи, що відповідають їх власному часу, ті ідеї, які були непомічені або відкинуті їх сучасниками (44).

Велике значення для встановлення місця історика, творчість якого досліджується, у процесі розвитку науки в персонологічному (персональному, біоісторіографічному) дослідженні має виявлення методів та прийомів роботи історика з джерелами. Подібний підхід дозволяє простежити, як слушно зауважив відомий сучасний російський дослідник С.О.Шмідт, у якій мірі ті чи інші вчені виступали попередниками сучасного джерелознавства, чи не користувались вони (іноді стихійно) тими дослідницькими прийомами, що в наші дні підтверджуються в науці, та який вплив мали праці цих вчених (часто опосередковано)

на розвиток сучасної джерелознавчої методики (45). Тобто, дослідження джерелознавчої методики на різних етапах її формування дозволяє ясніше уявити закономірності та перспективи її сучасного розвитку. Подібне значення має й дослідження археографічної діяльності вченого.

Українське джерелознавство в своєму розвитку, як і джерелознавство будь-якої іншої країни, пройшло довгий шлях від прагматичного використання джерел та відпрацювання навичок роботи з ними в історичних творах XI-XVII ст., до поступового формування в кінці XVIII - початку XIX ст. наукової джерелознавчої методики, яка в другій половині XIX ст. стала перетворюватись на наукову дисципліну зі своїми методами дослідження, вдосконалення яких відбувається до сьогодні. Тому основні напрямки вивчення цього розвитку в Україні можна визначити, як зазначав відомий російський джерелознавець О.П.Пронштейн стосовно російського джерелознавства, по-перше, як дослідження методологічних поглядів істориків, які працюють з історичними джерелами; по-друге, як з'ясування процесу нагромадження конкретних знань про історичні джерела, їх групи, види та типи і, по-третє, як вивчення розвитку теорії та методики підходу до них (46).

Історія джерелознавства має специфічну джерельну базу, що суттєво відрізняється від джерельної бази конкретно-історичних досліджень. До неї належать спеціальні дослідження з джерелознавства, що класифікуються таким чином: 1) вступні статті та коментарі до різних форм, видів та типів публікацій документальних та оповідних джерел; 2) монографії, статті, огляди, рецензії тощо (47). До наведеної класифікації можна додати також безпосередньо історичні твори (неджерелознавчого характеру), які демонструють підхід історика до використання джерел, примітки та коментарі щодо вірогідності фактичного змісту джерела в тексті історичного твору. Використання подібного джерела в його багатогранності особливо виправдане стосовно виявлення прийомів та методів джерелознавчого аналізу істориків другої половини XVIII – першої чверті XIX ст., коли тільки починала

розвиватися теорія джерелознавства.

Подібні проблеми пов'язані також із розвитком історії археографії, об'єктом вивчення якої є процес набуття досвіду археографічної роботи, формування та розвитку методики видання різноманітних джерел. Історія археографії включає в себе декілька напрямів. Перший – створення узагальнюючих праць, які б висвітлювали процес становлення та розвитку методики публікації джерел. Другим є вивчення археографічної діяльності наукових установ, об'єднань, навчальних закладів, редакцій періодичних та неперіодичних видань тощо. Третім – вивчення прийомів та методів видання джерел окремими істориками, тому що навіть колективна праця не позбавляє археографію такої іманентної властивості науки як персоналізованості. Подібні дослідження є основою історії археографії, яка, подібно до будь-якої галузі історичної науки, складається з діяльності особистостей. Історія археографії, як і історія джерелознавства, має своє специфічне коло джерел. До них належать публікації історичних джерел різних видів, коментарі до них, теоретичні розробки з археографії тощо.

Отже, перераховані вище проблеми не вичерпують усіх методологічних питань біоісторіографічних досліджень, але є найбільш актуальними для більшості їх. Вище наведений огляд цих проблем не претендує на остаточність, тому що творчість конкретного історика в певних її аспектах може виходити за межі викладених теоретичних положень.

Література:

1. Пинчук Ю.А. Исторические взгляды Н.И. Костомарова (Критический очерк). - К.: Наук. думка, 1984; Иллерицкий В.Е. Сергей Михайлович Соловьёв. - М.: Наука, 1980.; Шубравська М.М. Д.І.Яворницький. - К.: Наук. думка, 1972.
2. Чистякова Е.В. Михаил Николаевич Тихомиров: 1893-1965. - М.: Наука, 1987; Косачевская Е.М. Н.А.Маркевич. 1804 - 1860. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1987; Нечкина М.В. Василий Осипович Ключевский: История жизни и творчества. - М.: Наука, 1974.
3. Санцевич А.В. Место биографии историка в историографических исследованиях // Биография как вид исторического исследования: Сб. научн. трудов. - Тверь: ТГУ, 1993. - С. 29.
4. Муравьев В.А. Проблема отбора источников в историографическом исследовании // Вопросы развития историографических исследований в свете решений XXVI съезда КПСС: Матер. Всесоюзн. научн. конференции / Под. ред. проф. Н.П.Ковальского. - Днепропетровск: ДГУ, 1985. - С. 61.
5. Карамзин Н.Н. Избранные сочинения в 2-х томах. - М.: Наука, 1964. - Т.2. - С.120.
6. Сахаров А.Н. О некоторых вопросах историографических исследований // Методология истории и историография (статьи и выступления). - М., 1981. - С.148.
7. Илизаров С.С. Некоторые проблемы изучения источниковой базы истории науки // Теория и методика историографических и источниковедческих исследований. - Днепропетровск: ДГУ, 1989. - С.142.
8. Кертман Л.Е. Некоторые проблемы биографического жанра в советской историографии // Вопросы развития историографических... - С.68.
9. Магочий П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура // Укр. іст. -1991. -№ 3. -С.97.
10. Кравченко В.В. Нарис української історіографії періоду національного Відродження (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). - Х.: Основа, 1996. - С.34-35.
11. Колесник І.І. Дилатичний образ української історіографії (нотатки на полях підручника) // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України. Теорія та методи: Міжвуз. зб. наук. праць. - Дніпропетровськ: ДДУ, 1995. -С.28.
12. Ярошевский М.Г. Биография учёного как науковедческая проблема // Человек науки. - М.: Наука, 1974. -С.30.
13. Ковальський М.П. Деякі теоретичні питання української історіографії // Джерелознавчі та історіографічні ... -С.12.
14. Пушкарёв Л.Н. Определение, систематизация и использование историографических источников // Методологические и теоретические проблемы истории исторической науки. - Калинин, 1980. -С.103.
15. Ковальський М.П. Деякі теоретичні... -С.12
16. Шмидт С.О. Некоторые вопросы источниковедения историографии // Проблемы истории общественной мысли и историографии. - М., 1976. -С.267.
17. Карцев В.П. Социальная психология науки и проблемы историко-научных исследований. - М.: Наука, 1984. -С.32.
18. Нечкина М.В. Историографическое изучение исторических работ // Биография как вид ... -С.21.
19. Там же. -С.22-23.
20. Чумаченко Э.Г. В.О.Ключевский - историкомвед. - М., 1970.
21. Нечкіна М.В. Вказ. праця. -С.23.
22. Сахаров А.М. О предмете историографических исследований // История СССР. - 1974. - № 3 (май - июнь). -С.104.
23. Нечкіна М.В. Вказ. праця. ... -С.19.
24. Сахаров А.М. О предмете ... -С.109.

25. Лихачёв Д.С. Текстология.- Л.: Наука, 1983.-С.56.
26. Ярошевский М.Г. Трёхаспектность науки и проблемы научной школы // Социально-психологические проблемы науки: Учёный и научный коллектив.- М.: Наука, 1973.-С.13; Карцев В.П. Социальная психология ...-С.174.
27. Карцев В.П. Социальная психология ...-С.23.
28. Там же.-С.31-32.
29. Там же.-С.35.
30. Там же.-С.38.
31. Там же.-С.15.
32. Там же.-С.241.
33. Ярошевский М.Г. Трёхаспектность науки...-С.179.
34. Родный Н.И. Биография и логика // Человек науки.- М.: Наука, 1964.-С.149.
35. Ярошевский М.Г. Трёхаспектность науки...-С.244.
36. Могильницкий Б.Г. История исторической мысли как предмет исторического исследования // Проблемы истории общественной мысли и историография.- М.: Наука, 1976.-С.237.
37. Нечкіна М.В. Вказ. праця.-С.21.
38. Пинчук Ю.А. Вказ.праця.
39. Косачевская Е. Вказ. праця; Пинчук Ю.А. Вказ.праця.
40. Воронов В.І. Варіант структурування джерельної бази дослідження творчості О.М.Лазаревського шляхом формально-кількісного аналізу // Джерелознавчі ...-С.90-91.
41. Гневущева Е.И. Академик Александр Андреевич Губер.-М.: Наука, 1987.
42. Сахаров А.Н. О некоторых вопросах историографических исследований // Методология истории и историография (статьи и выступления).-М.: Изд-во МГУ, 1981.-128-152.
43. Жуков Е.М. Очерки методологии истории.- М.: Наука, 1980.-С.209.
44. Вернадский В.И. Избранные труды по истории науки.- М.: Наука, 1981.-С.218.
45. Шмидт С.О. Современные проблемы источниковедения // Источниковедение. Теоретические и методические проблемы.- М.: Наука, 1969.-С.55-56.
46. Пронштейн А.П. Источниковедение в России. Эпоха феодализма.- Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 1989.
47. Ковальський М.П. Історіографія джерелознавства історії України. Періодизація. Проблематика. Перспективи // Історична наука на порозі ХХІ ст.: підсумки та перспективи. Матеріали Всеукраїнської наук конференції. - Х., 1995. - С. 131-137.